

Ігор СКОЧИЛЯС

ПОЛІПТИХИ ВЛАДИК ВОЛОДИМИРСЬКОЇ ТА ГАЛИЦЬКОЇ ЄПАРХІЙ КНЯЖОЇ ДОБИ. СПРОБА РЕКОНСТРУКЦІЇ ЗА “РУКОПИСОМ КИШКИ” ТА СФРАГІСТИЧНИМИ ПАМ’ЯТКАМИ

Вступні зауваги

Попри те, що впродовж останніх двох десятиліть з’явилася низка публікацій¹ про генезу єпархіальних структур Київської митрополії у південно-західних землях Київської держави, немало важливих дослідницьких проблем їх історії залишаються усе ще мало з’ясованими. Не в останню чергу це пов’язано з фрагментарністю джерельної бази та недостатньою увагою до міждисциплінарних компаративних студій, які відкривають перспективи сцієнцізованого вивчення складної мозаїки культурної та релігійної історії регіону. До таких проблем належить і просопографія духовної еліти княжої доби – тут поки зроблено лише перші зовсім несміливі кроки. Серед першочергових завдань – реконструкція персонального складу вищого духовенства Володимирського², Турівського³, Галицького⁴,

¹ Див. найважливіші з них: Назаренко А. В., Турилов А. А., Флоря Б. Н. Галицкая епархия // Православная энциклопедия. – Москва, 2005. – Т. 10. – С. 323; Подскальски Г. Христианство и богословская литература в Киевской Руси (988–1237 гг.) / Изд. 2-е, испр. и доп. для рус. перевода / Перевод А. В. Назаренко под ред. К. К. Аксентьева. – Санкт-Петербург, 1996. – С. 53–57; Флоря Б. Н., Шапов Я. Н. Епархиальное управление и епископат Русской церкви. X–XVII вв. // Православная энциклопедия. Русская Православная церковь. – Москва, 2000. – С. 230–231; Шапов Я. Н. Государство и церковь Древней Руси X–XIII вв. – Москва, 1989. – С. 33, 50–51; Gil A. Prawosławna eparchia chełmska do 1596 roku. – Lublin; Chełm, 1999. – S. 54–56; Poppe A. Biskupstwo na Rusi, 988–1300 // States, Societies, Cultures East and West. Essays in Honor of Jaroslaw Pelenski / Ed.-in-Chief J. Duzinkiewicz. – New York, 2004. – P. 828–

829; Ejusdem. The Christianization and Ecclesiastical Structure of Kyivan Rus’ to 1300 // Harvard Ukrainian Studies (далі – HUS). – 1997. – Vol. 21, No 3–4. – P. 358–359; Senyk S. A History of the Church in Ukraine. – Rome, 1993. – Vol. 1. – P. 130–142.

² Найновіший перелік володимирських владик XI–XVI ст. наведено у: Гіль А., Скочиляс І. Володимирсько-Берестейська єпархія XI–XVIII століть: історичні нариси. – Львів, 2013; Назаренко А. В., Турилов А. А., Флоря Б. Н. Владимиро-Волынская епархия // Православная энциклопедия. – Москва, 2004. – Т. 8. – С. 732.

³ Mironowicz A. Biskupstwo turowsko-pińskie w XI–XVI wieku. – Białystok, 2011; Walczak W. Unicka eparchia turowska w XVII–XVIII wieku: struktura organizacyjna. – Białystok, 2012.

⁴ Скочиляс І. Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII століть: організаційна структура та правовий статус. – Львів,

Перемишльського⁵, Холмського⁶ та Луцького владичтв, послідовно фондovаних спільними зусиллями місцевих князів у співпраці зі Святософійською митрополічною катедрою впродовж кінця XI – середини XIII ст. Густа мережа західноруських катедр⁷ символізувала велич та могутність місцевих княжих династій з роду Рюриковичів. Хоча б часткове вирішення проблеми датування часу хіротоній та хронології пастирського служіння окремих єпископів⁸ дає змогу, серед іншого, конкретизувати заснування

2010. За підрахунками Івана Карп'яка, від часу фундації Галицької єпархії й до кінця XIII ст. Успенську катедру посідало щонайменше 14 владик, а в період існування Галицької митрополії упродовж XIV ст. було ще 7 архиєреїв: *Карп'як І.* Начало христианства в Галиции и Прикарпатье и основание Галицкой православной епархии // Журнал Московского патриархата. – Москва, 1963. – № 9. – С. 76. Перелік єрархів Галицького владичтва XII – першої половини XV ст. і стисла характеристика їхньої діяльності подані у: *Блажейовський Д.* Ієрархія Київської Церкви (861–1996). – Львів, 1996. – С. 100–102; *Кметь В.* “Життєписи львівських єпископів грецького обряду” – пам'ятка української історіографії другої половини XVII ст. // *Lwów; miasto – społeczeństwo – kultura. Studia z dziejów Lwowa / Pod red. K. Karolczaka.* – Kraków, 2002. – Т. 4. – С. 65–92; *Його ж.* Львівська православна єпархія: короткий огляд історії // Шематизм Львівсько-Сокальської єпархії Української Православної Церкви Київського патріархату. 2000 рік: Стат.-біогр. довідник. – Львів, 2000. – С. 42; *Його ж.* Юрисдикційний статус та організаційна структура Галицької (Львівської) єпархії (XII – середина XVI століття) // *Ковчег.* – 2001. – Ч. 3. – С. 143; *Рудович І.* Коротка історія Галицько-Львовської єпархії. (На основі грецьких жерель и інших новітніх підручників). – Жовква, 1902. – С. 6–9; *Pelcz J.* Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. – Wien, 1878. – Bd. 1. – С. 378–397; *Wawrzeniuk P.* Confessional Civilising in Ukraine: The Bishop Iosyf Shumliansky and the Introduction of Reforms in the Diocese of Lviv 1668-1708. – Stockholm, 2005.

⁵ *Добрянскій А.* Історія єпископовъ трехъ соединенныхъ єпархій, Перемишльської, Самборской и Саноцкой,

отъ найдавнѣйшихъ временъ до 1794 г. – Львовъ, 1893; *Пилипович В.* Культурна територія: Статті і матеріали до інтелектуальної історії Надсяння. – Перемишль, 2011.

⁶ *Gil A.* Chełmska diecezja unicka 1596–1810: Dzieje i organizacja. – Lublin, 2005; *Ejusdem.* Prawosławna eparchia chełmska do 1596 roku. – Lublin; Chełm, 1999.

⁷ Спершу на західних окраїнах Київської держави фондovана Володимирська єпархія (в 1089–1091 рр.), що була матірною Церквою аж для чотирьох православних владичтв, які функціонували на території Галицько-Волинського князівства (Королівства Русі). Окрім Галицького (відкрите між 1141 і 1144 рр.) та заснованого перед 1220/1221 р. Перемишльського (відділилося від Галицького престолу), від Володимирської катедри у XIII ст. відокремилися ще два єпископства – Угрівське (“незадовго до навали монголів” або ж перед 1230 р.; недовзі його осідок перенесено до Холма) та Луцьке (з'явилося не пізніше 1289 р., а найімовірніше – ще до походу Батия).

⁸ На Русі єпископів обирав, зазвичай, місцевий князь з-поміж ченців (як правило, духівників князівської родини і настоятелів упливових монастирів), рідше – членів єпархіального крилосу або ж священників столичних храмів (*Senyuk S.* A History of the Church... – Vol. 1. – P. 146–148). Цілком можливо, з цього середовища походили і перші владики з теренів Галицько-Волинського князівства (якщо тільки не були прибулими з Візантії греками). На це, серед іншого, вказує історія інших руських єпархій (наприклад, Новгородської, звідкля був родом боярин Добриня Яндрейкович, майбутній перемишльський єпископ Антоній). Місцевою специфікою, очевидно, був вибір духовенства з числа бояр та інших верств населення (“омісцєвлення Церкви”), що

владичих престолів на теренах Галицько-Волинського князівства (Королівства Русі).

“Рукопис” київського митрополита Лева (Кишки)

У даній статті хочу привернути увагу до нових пам’яток матеріальної культури, нещодавно введених до наукового вжитку (сфрагістичні джерела), а також залучити наратив окремих рукописних кодексів, зокрема синодиків (пом’яників). Передовсім маю на увазі поліптихи єрархів Володимирського, Галицького і Холмського владичств кінця XI – початку XVIII ст. у “Рукописі” київського унійного митрополита Лева (Кишки, 1714–1728)⁹, що зберігся в колекції документів “Архіву історії унії” у фондах Центрального державного історичного архіву України у м. Львові¹⁰. Збірник переховує унікальний наратив з історії Київської Русі та українсько-білоруських земель у складі Польсько-Литовської держави. Компендіум владика Лев уклав наприкінці XVII ст. як лекційний курс з церковної історії для спудеїв Володимирської василіанської школи та місцевої єпархіальної семінарії, матеріали до якого пастир збирав, систематизував і доповнював в окремому збірникові впродовж 1696–1718 рр. Очевидно, він мав лягти в

значною мірою зумовлювало зростання ролі економічних чинників і корпоративних інтересів (Петрик А. Бояри та Церква Галичини й Волині крізь призму літописних та археологічних досліджень // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2003. – Вип. 7. – С. 80–81, 92).

⁹ Український дослідник Олександр Баран безпідставно вважає, що “ідентифікація [джерела] як рукопису Лева Кишки є помилковою” та що пам’ятка – це лише “рукописний збірник, що певний період належав митрополитові Леву Кишці” (Baran O. Rękopis Lwa Kiszki: struktura i treść źródła. Z dziejów bazylikańskiej historiografii przełomu XVII i XVIII wieku // Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej (далі – Rocznik IESW). – Lublin, 2005. – Rok 3. – S. 23–54). На жаль, у своїх висновках він не дає відповіді на питання про призначення й обставини появи “Рукопису”, а також плутається у прикінцевих заувагах щодо авторства окремих частин пам’ятки, доводячи спершу, нібито митрополитові можна приписати авторство тільки частини тексту – одного з чотирьох копіїстів. Натомість в іншому місці О. Баран твердить, що “автором I, II і III частин “Рукопису”, а також автором нотаток V і VI частин був сам Лев Кишка”. Тимчасом почерк № 2

(з-поміж шести інших автографів), яким було написано 2-ту і 3-тю й, почасти, 5-ту і 6-ту частини “Рукопису”, як показує криптографічне порівняння із текстом двох томів “Щоденника” Лева (Кишки), таки належить самому митрополитові: Архів Санкт-Петербурзького інститута історії РАН. – Кол. 52 (Павла Доброхотова). – Оп. 1. – Ед. хр. 50. – Л. 1–48 (реєстр: Ульяновський В. І. Колекція та архів єпископа Павла Доброхотова. – Київ, 1992. – С. 170); Національний музей у Львові ім. [Митрополита] Андрея Шептицького. Відділ рукописів та стародруків (далі – НМЛ). – Ркл-113. – Арк. 1–139). Отже, атрибуція кодексу як історичного збірника Лева (Кишки) є безсумнівною.

¹⁰Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДА України у Львові). – Ф. 201 (Греко-католицька митрополіча консисторія, м. Львів). – Оп. 4б. – Спр. 413. – Арк. 1–779. Історію кодексу чи не вперше простежено в праці: Недзьвільскій С. Унійатскій митрополитъ Левъ Кишка и его значеніе въ исторіи Уніи. – Вильна, 1893. – С. 300–302. Див. також сучасний опис пам’ятки: Tolochko O. Leo Kishka’s *Annales sancti Nestoris* and *Tatishchev’s Chronicles* // *Paleoslavica*. – Cambridge (Mass.), 2002. – Vol. 10, No 2. – P. 263–265.

основу праці з історії Руської церкви, однак, з огляду на копіїткі обов'язки протоархимандрита Василіанського чину, а пізніше – єпископа володимирського і митрополита київського, реалізувати задум не вдалося.

Структурний аналіз “Рукопису” засвідчує, що над ним тяжіють стереотипи літописної методології. І хоча владика Лев й намагався подати хроніку подій у ширшому контексті, загалом “позитивні” факти викладені без належного узгодження із загальною історичною канвою. Різні тематичні блоки об'єднані через хронологічне членування тексту із застосуванням рефрену на кшталт “того ж року”. Дуже рідко цитуються джерела, відсутні покликання, тобто використано суто літописний інструментарій монтування тексту. Водночас “Рукопис” (особливо життя василіан) має риси літературно-фактологічного методу письменства з його чітко розробленою композицією та багатоплановістю сюжетних ліній. Перша частина “Рукопису” включає цитати з творів Баронія, Геродота, Євсебія, Плінія, Полібія, Сенеки, Созомена, Сократеса з історії Європи та їхні біографії й тематичні розповіді. У другій частині польською мовою наведено “*Аннали св. Нестора*” (“*Annales Nestora*”) – скорочений переклад руського літопису Іпатіївського зразка, переписаний (і перекладений?) зі списку князів Четвертинських (Хлебниковського) (зі слідами редагування та корегування оригіналу). Цей текст О. Толочко атрибує як “список Кишки”, датуючи “часом, що безпосередньо передував 1637 рокові”, а його появу пов'язав із зацікавленням до зазначеного списку літопису митрополита Петра (Могили)¹¹. Дана редакція літопису охоплює оповіді від подорожі на Русь святого Андрія Первозванного, діяльності легендарних Кия, Щека і Хорива, прикликання на Русь Рюрика до запису 1301 р. про князя Лева Даниловича (с. 1–130).

¹¹ Цікаво, що “*Аннали св. Нестора*” не мають у своєму складі Галицько-Волинського літопису. Автор рукопису дещо скоротив текст протограф, переказавши (близького до оригіналу) окремі “відомості”, проте річні статті збережено і доповнено “*Церковним уставом*” Володимира Великого та “*Свитком*” Ярослава Мудрого. Водночас літопис поділено на глави із латиномовними заголовками, використовуючи для уточнення хронології Нестора, якій Лев (Кишка) не довіряв, “*Церковні аннали*” Чезаре Баронія. Він також намагався (здебільшого безуспішно) усунути пропуски в тексті та плутанину з аркушами протографа, що з'явилися через незадовільний фізичний стан списку князів Четвертинських. На підставі цього О. Толочко дійшов висновку, що “[літописний] список Кишки копіювався у той момент, коли аркуші в Хлебниковському списку були більш-менш у порядкуванні, а аркуші з новим

почерком ще не вставлені”. Виявилось також, що в окремих випадках “*Аннали св. Нестора*” є незамінним джерелом для деконструкції “Татищева-літописця” (Толочко А. “*История Российская*” Василя Татищева: источники и известия. – Москва; Киев, 2005. – С. 116–134). Свої міркування автор підсумував у декількох статтях: *Його ж. Нестор-літописець: біля джерел однієї історіографічної традиції // Київська старовина*. – 1996. – № 4–5. – С. 11–35; *Totoczko O. Gdzie i kiedy narodziła się legenda o Kronikarzu Nestorze? // Zeszyty naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*. – Lublin, 2002. – Rok 45. – Nr 1–2 (177–178). – S. 75–76 (опираючись на текстологічний аналіз “*Рукопису*” Кишки, історик доводить існування української традиції літописів типу Хлебниковського, а також відкидає можливість авторства Нестора щодо “*Повісті минулих літ*”); *Ejusdem. Leo Kishka's Annales...* – P. 265–270.

серед хронікальних записів про події другої половини XV – початку XVIII ст.¹³. Обидва диптихи занотовані разом в одному хронологічному блоці “Annus 1558”, відразу ж після лаконічного повідомлення під датою 2 лютого того ж року про надану грамоту короля Жигимонта-Августа для руського магната Юрія-Олександра Ходкевича, ктитора Супрасльського православного монастиря. Спершу Лев (Кишка) вмістив перелік володимирських архиєреїв: “Ep[isco]pi Vladimirienses: Joannes, Antonius, Anythi(?), Codrius, Heliash, Stephanus, Symeon, Theodorus, Lavrentius, Procopius, Antonius, Josephi, Basilius, Niciphorus, Cosmas, Eusignius, Gregorius, Joannes, Demetrius, Daniel, Nycephorus, Porphyrius, Damianus, Basilius, Jonathan, Gennadius, Paphnutius, Jona, Gregorius, Theodosius, Meletius Chrebtowicz, Нупатіус Росієу, Joachimus Morochowski, Josephus Bakowiecki, Joannes Michael Pociey, Benedictus Glinski, Leo Zalenski, Leo Kiszka”.

Відразу ж після цього реєстру, на тій самій сторінці, вписано пом’яник галицьких владик: “Ep[isco]pi vero Halicienses taliter numerantur: Alexius, Cosmas, Jonas, Gerontius, Ephrem, Joannes, Antonius, Meletius, Athanasius, Zosimas, Niphon, Ignatius, Dorotheus”. На відміну від попереднього диптиха, що хронологічно охоплює архиєрейське служіння володимирських владик аж до початку XVIII ст., список архипастирів Галицької катедри обмежений лише двома століттями – від середини XII ст. до, правдоподібно, кінця XIII ст. Встановлення приблизної горішньої часової межі пом’яника утруднює відсутність у ньому двох інших імовірних галицьких єрархів – Йосифа (“venerabilis metropolitae Haliciensis Josephi s Krilosza”) та Григорія (“митрополита галицького” та “archiepiscopi Leopoliensis”). Обидва вони згадані лише в грамотах-фальсифікатах князя Лева Даниловича (кінець XIII – початок XIV ст.), а також підробленому “покрайньому” записі Євангелія апракос кінця XIV ст.¹⁴.

Попри те, що обидва пом’яники з “Рукопису Кишки” виявив й опублікував відомий історик Антон Петрушевич ще в середині XIX ст.¹⁵, проблема їх автентичності й джерельної вартості досі залишається усе ще не з’ясованою. Використовуючи “давню записку” Перемишльського консисторського архіву, більшість дослідників (Антоній Добрянський, Іван Карп’як, Григор Лужницький, Юліан Пелеш, Іван Рудович¹⁶) некритично використовували

¹³ ЦДІА України у Львові. – Ф. 201. – Оп. 46. – Спр. 413. – Арк. 145.

¹⁴ Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. – Львів, 2004. – С. 131, 544, 556, 559, 590, 647, 649-651, 653-654, 663-664, 666-667, 823, 825-826, 828, 913, 916. Згадане Євангеліє-апракос зберігається тепер у Науковій бібліотеці Московського державного університету ім. М. Ломоносова (№ 1367. – Арк. 261-262), маргінальний запис сфальшовано у XIX ст.

¹⁵ Петрушевич А. С. Краткое истори-

ческое извѣстіе о времени введения христианства на Галичской Руси, особенно же об учреждении святительских столиц в Галиче и Львове, и о святителях сидевших на упомянутых столицах. – Львов, 1882. – С. 2; *Его же*. О соборной Богородичной церкви и святителяхъ въ Галичѣ // Галицкий исторический сборник. – Львов, 1853. – Вып. 1. – С. 53, 144-145.

¹⁶ Добрянскій А. Исторія епископовъ... – С. II-VI; Рудович І. Коротка історія Галицько-Львовської єпархії... – С. 6-7; Карп’як І. Начало христианства... – С. 75; Лужницький Г. Українська Церква... –

реєстри владик, у своїх коментарях, зазвичай, опираючись на висновки А. Петрушевича. Такі авторитетні сучасні вчені, як Анджей Поппе, Ярослав Шапов, також апелювали до переліку владик у відомій “antiqua charta”, однак не заглиблювалися у джерелознавче вивчення самої унікальної пам’ятки¹⁷.

Єпископи Володимира в княжу добу

Історичну вірогідність обидвох реєстрів владик з “Рукопису Кишки” підважує той факт, що більшість із названих єрархів не фігурує в інших джерелах княжої доби. Спершу проаналізуємо наратив інформативнішого “Пом’яника Володимирської катедрі”. З-поміж 16-ти згаданих у ньому єпископів з періоду до початку XIV ст. руське літописання фіксує лише шістьох – Стефана (1089/91 – †1094), Йоасафа (Асафа, Йосифа, згад. під 1223 і 1229 рр.), Василя (згад. 1223 р.), Никифора Станило (згад. 1223 р.), Косму (згад. 1223 р.) та Євсигнія (Євсегеній, згад. у 1287–1289 рр). Причому Стефан, згаданий у Несторовому житті святого Феодосія Печерського (написане в 1080-х роках) як єресіарх Києво-Печерського монастиря, вміщений у “Пом’янику Володимирської катедрі” аж під № 6. Загальновідомо, що після смерті Феодосія він став ігуменом знаменитої обителі, а згодом був поставлений пастирем “в володимирську оболость”¹⁸. Як владика, Стефан також фігурує серед учасників перенесення мощей святого Феодосія 1091 р.¹⁹. Отже, цей володимирський єпископ належить до перших предстоятелів Успенського собору, а п’ять його “попередників” (Йоан, Антоній, Анитій, Кодрій та Ілля), найвірогідніше, є апокрифічними. Їхня ж присутність в “antiqua charta” покликана заповнити часовий пробіл в майже сто років, починаючи від легендарної дати заснування єпископії, віднотованої у літописному записі під 992/993 р.: “Того же лѣта постави Леонтъ, митрополить Киевскій и всея Руси, Чернигову єпископа Неофита, а въ Ростовъ постави єпископа Феодора, а въ Володимеръ Стефана, а въ Бѣлградъ Никиту, и по инымъ многимъ градом єпископы поставы”²⁰.

Імена наступних володимирських єпископів, які фігурують у “Рукописі Кишки”, – Йоасаф (Асаф, Йосиф) Василій, Никифор Станило й Козьма і послідовно очолювали Успенську катедру за князювання Данила й Василька Романовичів – подано у статті 6731 р. (1223 р.)²¹ Галицько-Волинського

C. 109; Bendza M. Prawosławna Diecezja Przemyskaw latach 1596–1681. Studium historyczno-kanoniczne. – Warszawa, 1982. – S. 38; Pelesz J. Geschichte der Union... – S. 38.

¹⁷ Див., наприклад: Poppe A. The Christianization and Ecclesiastical Structure of Kyivan Rus’ to 1300 // HUS. – 1997. – Vol. 21, No 3–4. – P. 358–359; Ejusdem. Państwo... – S. 154–156. Реконструкцію диптиха єрархів Володимирського православного владичтва за цим фрагментом “Рукопису” Кишки запропонував: Bendza M. Prawosławna diecezja przemyska... – S. 31–32.

¹⁸ Києво-Печерський патерик (вступ, текст, примітки) / Підгот. Д. Абрамович. – Київ, 1931. – С. 100.

¹⁹ Лаврентьевская летопись // Полное собрание русских летописей (далі – ПСРЛ). – Москва, 1997. – Т. 1. – С. 211.

²⁰ Летописный сборник, именуемый Патриаршей или Никоновской летописью // ПСРЛ. – Москва, 2000. – Т. 9. – Стб. 65.

²¹ Точне датування встановив: Толочко П. Стаття 6731 года Галицко-Волинской летописи и время ее написания // Ruthenica. – Київ, 2007. – Т. 4. – С. 47–48.

літопису: “В лѣта (ж) Данило и Василка Романовичю бѣахоу Володимѣрьскыи пискоупѣ. бѣ бо Асафѣ, блжнии преподобнии стѣ Стое Горы. и потомѣ бѣ Василѣи ѿ Стое Горы. и потомѣ бѣ Микифорѣ. прирокомѣ Станило. бѣ бо слоуга Василковѣ преже. и потомѣ Коузма. кроткыи прп(д)бныи смиренныи. пискоупѣ Володимѣрьскыи”²². Ще один місцевих єрарх з’являється в наративних джерелах княжої доби аж наприкінці XIII ст. Важко хворіючи, волинський князь Володимир Василькович у 1287 р. надіслав посольство до свого брата – князя Мстислава, яке очолив місцевий владика Євсигній (Євсегеній), що став посередником у перемовинах між князями: “І послав він до брата єпископа свого володимирського Євсигнія”²³. Той же єрарх наступного року очолив похорон князя Володимира, яскраво викладений у літописі: “Єпископ же володимирський Євсигній, і всі ігумени, і Огапіт, печерський ігумен, і попи всього города, співавши над ним узвичаєні співи, провели його з благохвальними піснями і з кадилами запахущими і положили тіло його в отчій гробниці”²⁴. У середу, 6 квітня 1289 р., владика був присутній при відкритті гробниці померлого Володимира Васильковича в Успенському соборі: “І от, прийшовши з єпископом Євсигнієм і з усім крилосом і одкривши гроб, побачили вони тіло його цілим і білим, і пахощі від гробу були, і запах, подобен до ароматів многоцінних”²⁵.

На жаль, інших джерел, що акумулюють відомості про володимирських владик княжої доби, не виявлено. Не дали позитивних результатів і наші вибірккові євристичні пошуки в парафіяльних і чернечих пом’яниках (синодиках, суботниках) з теренів давньої Володимирсько-Берестейської єпархії. Для прикладу, “Книга живота” Загорівського монастиря, укладена 1669 р., зберегла дані лише про окремих православних єрархів, не прив’язаних топографічно й хронологічно до Успенської катедрі²⁶. Щоправда, в іншій рукописній пам’ятці – “Суботникъ сирѣчь поминникъ ц[є]ркви Зубацкой” 1683 р.²⁷ (походить з теренів Берестейщини) таки було виявлено синодик володимирських єрархів (“Єпископы Володымерскіє, помѣни Г[о]с[по]ди”). Проте з-поміж 19-ти занотованих у ньому пастирів лише першого – “єп[и]скопа Василѣа”²⁸, згодом можна ототожнити з літописним владикою

²² Ипатьевская летопись // ПСРЛ. – Москва, 2000. – Т. 2. – Стб. – 739–740.

²³ Літопис руський за Іпатським списком / Переклав Л. Махновець. – Київ, 1989. – С. 438–439.

²⁴ Там само. – С. 445.

²⁵ Там само. – С. 448–449.

²⁶ Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка. Науково-дослідний відділ книгознавства колекцій рідкісних видань і рукописів. – № 819034. – Арк. 2–2 зв.

²⁷ Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь. Калекцыя “Рукапісныя кнігі” (далі – НГМРБ). – Кп-466 (Памінальны синодзік царквы ў м. Зубачы Брэсцкага пав.).

²⁸ “Єп[и]скопа Василѣа”, єп[и]скопа Кирила, єп[и]скопа Пафнотіа, єп[и]скопа Пафнотіа, єп[и]скопа Арсеніа, єп[и]скопа Па[ф]нотіа, єп[и]скопа Іоуны, єп[и]скопа Генадіа, єп[и]скопа Іесифа, єп[и]скопа Феодосіа, єп[и]скопа Іоакима Морозовского, єп[и]скопа Іесифа Баконьского, єп[и]скопа Іоанна Патєа, єп[и]скопа Бенедикта Глинского (сєи єп[и]скопѣ престависа року ахои.), архиеп[и]скопа Леона Залєнского, архиеп[и]скопа Грегори” и єпископа Михаила, архиеп[и]скопа Леона Кишки, єп[и]скопа Феофила Годєбского, в[ъ] Царствїи Н[є]бєсномѣ ам[є]нь” (НГМРБ. – Кп-466. – Арк. 5 адв.).

Василієм (1223 р.), іноком Святогорського монастиря, який виступає у “Рукописі Кишки” під № 13. Натомість наступних ерархів Зубацького пом’яника не вдається ідентифікувати (Кирило, Пафнотій, Арсеній). Зокрема, упоряднику були невідомі володимирські владика другої половини XV ст. – першої половини XVI ст. – Никифор, Дем’ян, Феодосій, Вассіан. І лише з починаючи від Пафнутія (обіймав Успенський престол у 1513–1526 рр.) і Йони (здається 1523 р. як “наречений”) вдається ототожнити зафіксованих книзі єпископів з відомими в історіографії архипастирями другої половини XVI – першої половини XVIII ст.²⁹.

Єпископи Галича княжої доби

На відміну від “Пом’яника Володимирської катедри”, диптих галицьких єпископів у “Рукописі Кишки” називає ім’я лише одного пастиря, якого можна ідентифікувати за писемними джерелами. Йдеться про другого за списком “antiqua charta” владика Косму (Кузьму), згаданого в Московському зводі (1479 р.) під 1156/1157 р. у зв’язку з поставленням на Успенський престол Галича³⁰. Літопис розповідає про його інтронізацію, що її провів прибулий того року з Царгорода митрополит Костянтин: “Того же лѣтъ поставлен бысть єпископъ Василиць Переяславлю, а друго Козму поставиша єпископомъ въ Галич”³¹. Ці дані контролює звістка Іпатіївського літопису під 1165 р. про того самого Косму, який фігурує в складі посольства галицького князя Ярослава Володимирковича до Царгорода, що супроводжувало Андроніка, двоюрідного брата візантійського імператора Михайла Комнина (майбутнього імператора Андроніка I (1183–1185): “Потом же присла ц[а]рь два митрополита, вабѣ и к собѣ; Ярославъ же пусти к нему с великою ч[е]стью, приставивъ к нему пискупа своего Кузьму”³². На жаль, інших галицьких архиєреїв середини XII – кінця XIII ст., занованих у “Рукописі Кишки”, джерела княжої доби не зафіксували (це 12 владик – Алексій, Йона, Геронтій, Єфрем, Йоан, Антоній, Мелетій, Атанасій, Зосима, Нифонт, Ігнатій і Доротеї).

²⁹ Блажейовський Д. Ієрархія Київської Церкви. – С. 167–170, 209–213, 295–298.

³⁰ Ця звістка не збереглася в тій редакції Київського літописного зводу 1198 р., яка дійшла до нас у складі Іпатіївського літопису, однак вона є в Московському великокняжому зводі 1479 р., що частково відображає повнішу версію Київського літопису (Porre A. L'organisation diocésaine... – Р. 170–171).

³¹ Воскресенський літопис фіксує єпископські свячення Косми під 1157 р. Запис про хіротонію Косми під 6665 р. знаходимо також в Уваровському та Ермітажному списках Московського літописного зводу кінця XV ст. (Московський летописный свод конца XV в. // ПСРЛ. – Санкт-Петербург, 1856. – Т. 7. – Стб. 66;

Там же. – Москва, 2004. – Т. 25. – Стб. 63). Докладніше про це див.: Насонов А. Н. История русского летописания XI – начала XVIII века. – Москва, 1969. Ярослав Пастернак, на підставі цього джерела, датував хіротонію Косми весною 1157 р. (Пастернак Я. Старий Галич. Археологічно-історичні дослідження у 1850–1943 рр. – Івано-Франківськ, 1998. – С. 249–250, 254).

³² Іпатьевская летопись. – Стб. 524; Московський летописный свод – Стб. 78. (Див. також: Галицько-Волинський літопис / Переклад і пояснення Т. Коструба. – Львів, 1936. – Т. 1. – С. 78; Літопис руський... – С. 286). Коментар: Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Репр. вид. – Київ, 1993. – Т. 2. – С. 441–442.

Водночас руські літописи згадують ще принаймні двох єпископів, не зафіксованих у “Пом’янику Галицької катедрі”. Під 1214 р. Воскресенський літопис, описуючи взяття угорським королем Андрієм Галича, занотовує безіменного місцевого владику: “В лето 6722 король Угорській посади сына своего въ Галичи, а Епископа и попы изгна изъ Церкви, а свои Попы приведе Латинские на службу”³³. Інший єрарх – колоритний Артемії, єпископ Артемії (30-ті – початок 40-х років XIII ст.), двічі фігурує в Галицько-Волинському літописі (під 1235 і 1241 рр.)³⁴ як послідовний опонент князя Данила Романовича. З його перебуванням на Галицькій кафедрі князь деякий час змушений був миритися, як і з присутністю у Галичі ворожого Романовичам владики та відвертим непослухом перемишльського архиєрея³⁵. Єпископові Артемію разом з двірським Григорієм як учасникам антикнязівської опозиції Данило Романович пробачив і залишив його на престолі. Проте згодом Артемії (спільно з безіменним перемишльським єпископом) виступив на підтримку князя Ростислава Михайловича, який після монгольського погрому зайняв Галич, і невдовзі обидва були змушені втекти до Угорщини. А. Петрушевич пояснював відсутність Артемія в “Рукописі Кишки” його складними стосунками з Данилом Романовичем. Адже владика був переконаним опонентом князя (цілком імовірно, він мав боярське походження, що було традиційним для тогочасної Русі). Саме за це, на думку А. Петрушевича, Артемії і не потрапив до диптиху архиєрів Галича³⁶.

На жаль, для другої половини XIII – початку XIV ст. ми не диспонуємо жодною достовірною згадкою про будь-яку діяльність галицьких єпископів. Інформація у фальсифікаті дарчої грамоти галицько-волинського князя Романа Мстиславовича та княгині Анастасії для Києво-Печерського монастиря з 1240 р. про галицького митрополита Галактіона (як одного зі свідків цього документа)³⁷, а також у восьми підроблених грамотах

³³ Цит. за: Рудович І. Коротка історія... – С. 7.

³⁴ Ипатьевская летопись. – Стб. 777–778, 793; Галицько-Волинський літопис / Пер. і поясн. Т. Коструба. – Стейт Коледж (Па), 1967. – Т. 2. – С. 13, 25. Див. також: Добрянській А. Історія єпископовъ... – С. 3.

³⁵ Ипатьевская летопись. – Стб. 777–779, 793. Показовим є саркастичний коментар літопису про роль Артемія у подіях 1238 р., пов’язаних з остаточним переходом Галича під контроль князя Данила Романовича: “Епискупъ же Артемию и дворскому Григорию възвраняющу ему, үзревшима же, яко не можета үдръжати града, яко малодушна блюдящася о предании града, изыдоста слезными очима и ослабленнымъ лицемъ и лижуща уста своя, яко не имеюща власти княженна своего; реста же с нүжею: Прийди, кня-

же Данило! Прийми градъ”. (Цит. за: Котляр М. Усні джерела Галицько-Волинського літопису // Київська старовина. – Київ, 2004. – № 1. – С. 9. Коментар: Грушевський М. Історія України-Руси. – Київ, 1993. – Т. 3. – С. 57).

³⁶ Петрушевич А. Краткое историческое извѣстие... – С. 2–3; Его же. О соборной Богородичной церкви и святителяхъ в Галичъ... – С. 62–63.

³⁷ У березні 1768 р. цей документ-фальсифікат, за сприяння тогочасного предстоятеля Унійної Церкви Феліціана (Володковича), виявлено й скопійовано в архіві Києво-Печерської лаври, тоді ж офіційно засвідчено у Київському магістраті та незабаром облятовано в актовій книзі Львівської генеральної консисторії: “Se až Kniaz Roman, Halyckyj, Kyiewski, Wladymerski, Łuckyj, u innych zemel

князя Лева Даниловича (датованих 1287–1301 рр.³⁸) і сфальшованому “покрайньому” записі Євангелія апракос кінця XIV ст. про сімох інших митрополитів (Антонія з Крилоса (1292 р. – двічі), Григорія (“archiepiscopi Leopoliensis”, 1301 р.), Йоана (1296 р.), Йосифа з Крилоса (“venerabilis metropolitae Haliciensis Josephi s Krilosza”, 1292 р.), Марка (1287 р.) і двох безіменних архиєреїв з Крилоса (1292 і 1301 рр.) не підтверджується іншими тогочасними джерелами.

Наведені приклади некореляції наративу поліптихів “Рукопису Кишки” з іншими тогочасними джерелами княжої доби змушує ставити питання про автентичність поліптихів володимирських і галицьких єпископів, їх протографи та, загалом, історичне підґрунтя даних, зафіксованих у цьому рукописному кодексі. Певною мірою відповідь на ці питання дає аналіз іншого, ідентичного за типологією джерела з “Рукопису” – “Холмського пом’яника”. Вважається, що митрополит Лев, переписуючи його, використав оригінальний текст або ж його список з бібліотеки Холмського василіанського монастиря, яким послуговувався, здогадно, також місцевий владика Яків (Суша) під час роботи над своєю книгою про шанування Холмської ікони Богородиці “Phoenix redivivus” (перше видання 1646 р.). Як припускають дослідники, міг існувати й текст-посередник між власне “Холмським пом’яником”³⁹ і збірником Лева (Кишки).

Ruskych Obladatel z Zenoiu moieiu Kniahyneiu Anastasyeiu nadałyiesmo k Preczystoy Bohorodcyi Monastyru Peczerskomu po swoich Duszach y Rodyteley Naszych Zemlu Zabałdeckuiu z Ludmy z poszlynamy, y na Derewniach – rubezach czterech Czołowiekow, y so wsimy prychodamy kak w predtym do tych zemel pryszurzało, a tym ludiam znaty Archymandryta Peczerskaho y po nem buduczaho, a ne nadobe ny nam, ny ditiam naszym w toie nadanie ot Cerkwy Bożoy otdalaty, takowu razsudytsia s namy pred myłostywym Bohom, a Preczystaia sama sebe oboronyt, a na to posłuchy Kniaz Fedor Rostowskiy, da Mytropołyt Hałyckiy Hałaktyon, Diadki naszy Wanko y Herasym, a na twerdość toho Peczat moiu k semu Łystu pryložylem. Pysasia w Hałyczy w Lito 6748” (НМЛ. – Ркл-76. – Арк. 156 зв. –157). Фальсифікату грамоти 1240 р. присвячено низку праць. Найновішим дослідженням з цієї проблематики є дисертаційна праця: Русакова Ю. М. Неавтентичні документи Києво-Печерського монастиря XVI–XVII ст.: текстологія та поземельний аспект побутування: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Київ, 2008. Див. також: Її ж. “Гра-

моти” Андрія Боголюбського і Романа Галицького в контексті землеволодіння Києво-Печерського монастиря // Просемінарій: Медієвістика. Історія Церкви, науки та культури. – Київ, 2003. – Вип. 5. – С. 79–115; Її ж. Побутування фальшованої грамоти Романа Галицького 1240 р. (до вивчення “земельного питання” Києво-Печерського монастиря та Київської митрополії) // Лаврський альманах. – Київ, 2007. – Вип. 19. – С. 89–100.

³⁸ Остання критична публікація фальсифікатів: Купчинський О. Акти та документи... – С. 430–453, 508–520, 533–611, 627–683. Грунтовний коментар: Дашкевич Я. Початки Галицької митрополії у світлі історичної полеміки // Галицька митрополія 1303–1807–2007: Статті і матеріали. – Львів, 2007. – С. 6.

³⁹ Нещодавно це джерело стало предметом спеціальних розвідок: Баран О. Холмський пом’яник (за текстом збірника Лева Кишки) // Вісник Львівського університету: Серія “Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології”. – 2007. – Вип. 2. – С. 190–208; Gil A. Pomianyk chełmski. Z dziejów zaginionego źródła do dziejów ziemi chełmskiej // Rocznik IEŚW. – 2005. – R. 3. – S. 101–112.

Печатки владик Косми та Йоана

Іншим підтвердженням історичності принаймні окремих представників вищого духовенства, занотованих у поліптихах з “Рукопису Кишки”, є сфрагістичні пам’ятки, виявлені впродовж останніх півтора століть. Досі було відомо про чотири свинцеві печатки (молівдовули) галицького владика Косми (нагадаймо, він фігурує під № 2 у “Рукописі Кишки”), що серед іншого підтверджували тривалість його пастирського служіння на Успенському престолі⁴⁰. Перші дві печатки знайдено у фундаменті церкви Спаса за Луквою та в межах сучасного села Крилос (літописний Галич). Вони майже ідентичні за легендюю (напис грецькою мовою “Мати Божа, збережи мене, Косму, [єпископа] галицького” (“Μητηρ Θεού σκέποις με Κόσμαν Γαλίτζης”) та поясним зображенням Богородиці “Воплочення” з піднятими руками та Еммануїлом, проте дещо відмінні за технікою виконання (правдоподібно, виготовлені з двох різних матриць)⁴¹. Перший з цих сфрагісів діаметром 22–25 мм, його зображення і напис дуже затерті. Другий примірник печатки краще збережений, проте грецькомовна легенда тут викарбувана з двома орфографічними помилками: у слові замість “Γαλίτζης” написано “Γαλήτζης”, а у слові “σκέποις” – “σκέπης”⁴². Як зауважив Михайло Бібіков, ононім Галич

⁴⁰ З іменем цього єрарха неправомірно пов’язують напис, виявлений наприкінці 1990-х років у Галичі на фрагменті орнаментованого вапнякового блока. На лівій грані блока збереглися два неповні рядки та фрагменти літер: “ГН КУЗЬМА П[ ] [A]ЛЪ”. Дослідники відносять цей напис до т. зв. поминальних записів, бездоказово припускаючи, що він був зроблений з нагоди першої архиєрейської Літургії Косми в Успенському соборі. На лицевій площині блока, на нижньому рамені хреста, оздобленого рослинним орнаментом, також вміщено монограму “КА”, яку інтерпретують як закінчення слова “НІКА” (Вуйцик В., Лукомський Ю., Петрик В. Різьблений камінь XII ст. з Галицького дитинця // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2000. – Вип. 4. – С. 323–330). Водночас Володимир Александрович висловив здогад, що на цьому вапняковому блоці фігурує автограф майстра-різьбяра (Александрович В. Мистецтво Галицько-Волинської держави. – Львів, 1999. – С. 51–52). Владичі Космі так само “приписують” унікальний енколпійон з перегородчастими емаллями XII ст. роботи місцевого майстра, знайдений поблизу фундаменту Успенського собору. Хрест-енколпійон (7,1x4,1 см) знайдено за 30–40 м на південний схід від

Галицької катедрі. Він мідний, чотириконечний, з дещо розширеними кінцями, що завершуються круглими виступами. На лицевій стулці у середохресті та на кінцях енколпійона вміщено круглі медальйони, простір між якими вкритий орнаментом у вигляді “вишивки” із синьої, білої та червоної емалі. Один з медальйонів – центральний – має зображення голови Емануїла. У двох бічних медальйонах на синьому тлі нанесена білою емаллю монограма Христа, а на горішньому й долішньому на білому тлі простежуються хрести із синьої емалі (Лукомський Ю., Петегирич В. Рідкісний енколпійон XII століття із княжого Галича // Записки Наукового товариства ім. Шевченка (далі – ЗНТШ). – Львів, 1998. – Т. 235. – С. 619–622).

⁴¹ Барвінський Б. Українські сфрагістичні пам’ятки XII–XIV століть // ЗНТШ. – 1996. – Т. 231. – С. 242–243; Грушевський М. Печатки з околиць Галича // Його ж. Твори: У 50 т. – Львів, 2005. – Т. 7. – С. 322–323; Михайлова Р. Д. Художня культура Галицько-Волинської Русі. – Київ, 2007. – С. 89; Фіголь М. Мистецтво стародавнього Галича. – Київ, 1997. – С. 205; Янин В. Л. Актовые печати Древней Руси X–XV вв. – Москва, 1970. – Т. 1. – С. 58, 179, 287 (ил. 65–66).

⁴² Грушевський М. Печатки... – С. 322–323.

у візантійських джерелах XII–XIV ст. згадується близько 40 разів⁴³, проте помилкове написанням цього слова вперше трапляється саме в легендах печаток галицьких єпископів, про що йтиметься далі. Таку плутанину в карбуванні літер можна пояснити неграмотністю місцевого руського майстра, який міг і не знати грецької мови, виготовляючи матрицю з невідомого нам зразка.

Третя з черги свинцева печатка владики Косми виявлена у 1991 р. під час дослідження Торгової сторони Великого Новгороду (археологічний шар 1146–1201 рр.). Цей моливдовул діаметром 25–26 мм на аверсі має дещо відмінний від двох попередніх печаток грецький напис: “Господи, призри на мя, Козму Галицького”, натомість іконографічний сюжет ідентичний – поясне зображення Воплочення⁴⁴. Вона, очевидно, засвідчила документ внутріцерковної юрисдикції, адресований одному з тогочасних новгородських владик. Як припускає Олександр Мусін, поява у Новгороді печатки Косми пов’язана з участю візантійського вельможі Андроніка Комнина, галицького князя Ярослава Осмомисла та галицького владика у поставленні (хіротонії) київським митрополитом Йоаном IV (1164–1166) на катедру Великого Новгороду архієпископа Іллі (1165–1186), якому (або одному з його клириків) й було адресовано грамоту (святительську?) з моливдовулом Косми⁴⁵.

Декілька років тому до цього реєстру церковних сфрагісів додалася ще одна унікальна знахідка – моливдовул галицького владика Йоана, який фігурує в “Рукописі Кишки” під № 6 (“Joannes”). Аналізований сфрагіс зберігається в Музеї історичних і культурних реліквій родини Шереметьєвих у Києві⁴⁶ та нещодавно був опублікований⁴⁷. Цю унікальну пам’ятку матеріальної культури упорядники за низкою ознак датували кінцем XII ст. З чималою вірогідністю можна ствердити, що введена до наукового вжитку печатка справді належить галицькому єпископові Йоану, однак, з огляду на перебування на Галицькому престолі ще принаймні

*Аверс і реверс печатки галицького єпископа Косми
(репр. за: Грушевський М. Печатки з околиць Галича... – С. 322)*

⁴³ Биби́ков М. В. Byzantinorossica: Свод византийских свидетельств о Руси. – Москва, 2004. – Т. 1. – С. 545–548.

⁴⁴ Мусин А. Е. 1165 год. Архиепископ Илья-Иоанн и комплекс церковных древностей с Федоровского раскопа // Новгород и Новгородская земля: История и археология. – Великий Новгород, 1996. – Вып. 10. – С. 147–148; Янин В. Л., Гадуков П. Г. Актовые печати Древней Руси XI–XV вв. – Москва, 1998. – Т. 3. – С. 37–38.

⁴⁵ Печатка репродукована у прорисі: Мусін О. Єпископи Галицької кафедри і

Великий Новгород. (До характеристики церковно-політичних зв’язків) // Українські землі часів короля Данила Галицького: церква і держава: Статті й матеріали. – Львів, 2005. – С. 16.

⁴⁶ Музей історичних і культурних реліквій родини Шереметьєвих у Києві. – № VP-460.

⁴⁷ Тисяча років української печатки: Каталог виставки 24 травня – 15 листопада 2013 р. / Голова редкол. В. А. Смолій; упоряд. Ю. К. Савчук. – Київ, 2013. – С. 52–53 (№ 19).

трьох владик після Косми, виготовлення сфрагіса Музею Шереметьєвих необхідно віднести до кінця XII–XIII ст.

Печатка свинцева, вагою 11,5 грамів, круглої форми, діаметром 21,5x23 мм, її висота – 3 мм. На лицевій стороні викарбувано високорельєфне поясне зображення Богородиці (“Воплочення”) з молитовно піднятими вгору руками та Еммануїла перед Нею. Обабіч голови Богородиці напис під титлами: “ΜΡ ΘΥ” (Μήτηρ Θεού) – Матір Божа”. На реверсі напис грецькою мовою у чотири рядки: “+CΡΑΓΗ / ΙΩΕΠΗC / ΚΟΠΟΓΑ / ΙΖΤC” (“Σφραγίς Ἰωάννου ἐπισκόπου Γαλιτζίης”), що означає “Печатка Йоана, єпископа Галича”. Як і в печатці владика Косми з Крилоського городища, печатка владика Йоана має помилки в грецькомовній легенді: опущено літеру “φ” в слові “Σφραγίς” та переплутано останні літери в назві Галич, при транслітерації грецькою мовою цього топоніма переставлені місцями: “Γαλίτζης” замість “Γαλίτζης”⁴⁸.

Попередні висновки

Поліптихи володимирських і галицьких владик з “Рукопису Кишки” кінця XVII – початку XVIII ст. залишаються основним писемним джерелом для реконструкції особового складу вищого духовенства Галицько-Волинського князівства (Королівства Русі) княжої доби, а також встановлення хронології пастирського служіння єпископату Київської митрополії в цій частині руських земель. Історичність принаймні третини єрархів (шести з дев’янадцяти), які, згідно з “Рукописом Кишки”, обіймали владичі престоли Галича та Володимира упродовж XI–XIII ст., підтверджують руські літописи та збережені єпископські печатки. Водночас достовірність даних про решту архиєреїв необхідно посутньо доводити, хоч це і не відкидає можливості залучення обох реєстрів до наукових досліджень за умови критичної інтерпретації самого джерела.

Без сумніву, обидва пом’яники Лев (Кишка) компопував, редагував і доповнював тривалий час, тому структурно вони складаються з різних текстів відмінного походження, причому, окремі з них (у пізніших списках і редакціях) можуть походити і з XII–XIII ст. Джерелами інформації для укладення реєстрів могли слугувати як невідомі нам катедральні й монастирські синодики, руські літописи різних списків і редакцій, західні латинські хроніки, матеріали митрополичого та єпархіальних архівів, так і особисті нотатки майбутнього предстоятеля Унійної Церкви. Цілком імовірно, що основою для укладання поліптихів міг бути не збережений протограф (чи протографи) – т. зв. “Пом’яник Володимирської катедри” та “Пом’яник Галицької єпархії”. На їхню давність опосередковано вказує й хронологічна обмеженість галицького пом’яника (не пізніше початку XIV ст.), наратив якого Лев (Кишка) не доповнював іншими текстами. Адже, з огляду на тогочасні конфесійні реалії “поділеної Русі”, він не мав доступу до рукописних збірок з теренів Львівської православної єпархії. Натомість владика, без сумніву, опрацював багаті василіанські бібліотеки й Успенський катедральний архів,

⁴⁸ Тисяча років... – С. 52.

що й відображено опосередковано у розлоному реєстрі володимирських єпископів. Унікальність і винятковість аналізованих поліптихів для тогочасного інтелектуального простору Київської унійної митрополії підтверджує їх використання для укладання “Генеалогій” руської єрархії. Як показує аналіз одного з таких життєписів, відомості їх авторів про владик обох єпархій княжої доби не виходять за межі наративу реєстру Лева (Кишки)⁴⁹. Це може вказувати, що поліптихи тривалий час були для тогочасної духовної еліти тим гідним довір’я церковним джерелом, яке доводило давність “руської віри” в українських землях.

*Аверс і реверс печатки галицького єпископа Йоана
(репр. за: Тисяча років української печатки... – С. 52)*

Український Католицький Університет

⁴⁹ Biblioteka Polskiej Akademii Umijet-

ności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Dział rękopisów. – Nr 1242.

